

PARTICULARITĂȚI MORFOLOGICE ȘI REGIMUL PREPOZIȚIILOR LA STRABON

DE

FELICIA ȘTEF

Modificările esențiale suferite de morfologia greacă în perioada *κοινή* au fost semnalate în linii mari de A. Meillet¹. Dar amănunte dintre cele mai curioase și mai revelatoare pentru stadiul dezvoltării structurii gramaticale grecești în această etapă oferă fiecare scriitor al vremii examinat aparte. Strabon, în această privință, merită toată atenția.

Autorul *Geografiei*, care trăiește în plină perioadă *κοινή*², pare, la prima lectură, unul dintre cei mai exigenți scriitori față de normele atice clasice. Prezența formelor aberante din flexiunea numelui și a verbului, folosirea dualului, frecvența optativului, atestarea declinării a II-a atică și mai cu seamă a formelor contrase de comparativ înlătură, la un prim contact cu textul *Geografiei*, orice îndoială asupra purității limbii atice. Dar tocmai această asemănare prea bătătoare la ochi cu formulele vechi atice, la patru secole după vărsarea dialectelor în limba unificată numită *κοινή*, îndreptățește orice suspiciune. Într-adevăr, un examen mai adânc al textului strabonian descoperă o serie de artificii morfologice menite să creeze o impresie de față atică, dar care ascund multe forme debile și scăpări față de normele clasice. Asupra acestora ne-am fixat atenția în articolul de față.

1. Începem cu dualul. După cum se știe, această categorie morfologică este slab folosită chiar de scriitorii atici ai perioadei clasice. Dar în vreme ce în atica clasică orice nume, și verb putea să ia în flexiunea sa o formă de dual, la Strabon abia două nume, care prin însuși sensul lor desemnează perechea, mai comportă desinențe cazuale de dual. Este vorba de pronumele nehotărît *ἄμφω* și de numeralul *δύο*. Primul, încadrându-se perfect flexiunii temelor în *-o/ε-* atice, ca de pildă *συνάμφω* (II 4, 5), *ἄμφω* (VII 5, 9), *ἀμφοῖν* (I 2, 10; II 4, 3), *δι'ἀμφοῖν* (VI 3, 9), *κοινὸν ἀμφοῖν* (VII 5, 9), și întâlnindu-se des, maschează faptul că este o categorie cu totul izolată la Strabon, o rămășiță a unui sistem dispărut. Al doilea, *δύο*, are aceeași temă ca *ἄμφω*, și aceeași flexiune

¹ *Aperçu d'une histoire de la langue grecque*, Paris, 1930, p. 273 și urm.

² Viața lui se desfășoară între anii 60 î. e. n. și 25 e. n.

în atică, dar nu și la Strabon. Autorul *Geografiei*, în afară de forma de nominativ-acuzativ δύο, identică cu cea atică, utilizează alte două forme create de κοινή și folosite în epoci diferite. Inscripțiile atice atestă forma de genitiv-dativ δύοῖν până în ultimul pătrar al sec. IV î.e.n. După această dată, δύοῖν este înlocuit de δуетν (de pildă CIA 2, 591, 4, anterior anului 300 î.e.n.), formă atestată pînă în 229 î.e.n.³; în perioada romană, δуетν este înlocuit de δуетί (CIA 2, 467, 27, sec. I î.e.n.). Cu toate că Strabon trăiește în secolul I și în ciuda faptului că dualul comportă de regulă numai două desinențe, una de nominativ-acuzativ, alta de genitiv-dativ, geograful din Amaseia folosește consecvent δуетν pentru genitiv și δуетί pentru dativ. De pildă, genitive δуетν σταδίων (VII 3, 19), μεταξὺ δуетν ποταμῶν (VII 5, 12), ἀντί δуетν (II 1, 6), μεταξὺ μεσημβρινῶν δуетν (II, 4, 7), δуетν ἀντιμαρτυούντων (II 1, 4) etc.; dativ δуетί μὲν τοῖς ἀπολαμβάνουσι τὴν διακεκαυμένην δуетί δὲ τοῖς μετὰ τούτους (II 5, 3); δуетιν ἔτεσι (VIII 7, 2) etc. Această suprasolicitare a formelor de dual denotă o limbă căutată, artificială. Inconsistența dualului la această dată o mărturisește și consecventul dezacord al determinantului celor două urme de dual atestate la Strabon. Pluralul după δύο este obișnuit și la scriitorii atici⁴, și deci acorduri ca δύο νῆσοι (VI 3, 9), δύο πόλεις (VI 3, 9), στρατηγούς δύο (VIII 7, 3), δύο λίμναι μεγάλαι (VII 3, 15), prezente la Strabon, nu sînt semnificative, cu toate că în atică δύο chiar în inscripții apare însoțit și de dual, ca πεντακοσίας εἰκοσι δύοῖν δραχμαῖν (CIA 1, 273, f, 31)⁵. În schimb ἄμφω, mai cu seamă la cazurile oblice, se construia precumpănitor cu dualul în atică, ca de pildă ἄμφω τοῖν χεροῖν (Platon, *Prot.* 314 d), ἄμφω τοῖν γνάθωιν (Aristof., *Pacea*, 1309). La Strabon, nici măcar ἄμφω nu comportă un atribut care să i se acorde vreodată în număr. Intrînd de pildă într-o construcție de genitiv absolut, el este însoțit de plural: κειμένων ἄμφωῖν (II 4, 3). E limpede deci că nu mai poate fi vorba de viabilitatea dualului în vremea lui Strabon, că cele două urme de dual, ἄμφω și δύο, oricît de des s-ar întîlni în textul *Geografiei*, prin izolarea lor morfologică, prin lipsa acordului determinantului lor, prin modificarea flexiunii unuia (δύο) după forme mai puțin trainice, constituie doar slabe subterfugii morfologice care mai pot crea iluzia unei limbi atice.

2. Flexiunea numelui, păstrată în linii mari neschimbată, prezintă totuși abateri de la regulile atice, începînd cu declinarea I. Astfel genitivul singular masculin care, în greaca veche, oferă o puzderie de forme dialectale, printre care desinența atică -ου preluată de la temele în -ο/ε- de declinarea a II-a, comportă la Strabon regulat o formă în -ᾶ care coincide cu vechea desinență dorică.

De pildă: μέχρι Τύρᾱ ποταμοῦ (I 2, 1), τοῦ Τύρᾱ (II 4, 5), τοῦ Λιμαῖᾶ̄ ποταμοῦ (III 3, 5), κρίσμα Ἀσδροῦβᾶ̄ (III, 4, 6), τοῦ Εὐρώτᾶ̄ (VIII 8, 4), τοῦ Βοιρεβίστᾶ̄ (VII 3, 12), ἐκ βορρᾶ̄ (VII fr. 10) etc. În atica literară, masculinele cu tema în -ᾱ aveau desinența de genitiv -ου (ca Θεουκιδίδου, Φαιδίου, νεανίου, πολίτου etc.). Abia masculinele contrase oferă paralel

³ K. Meisterhans, *Grammatik der Altischen Inschriften*, Berlin, 1888, p. 162 § 81, 12.

⁴ Exemple: δύο κρῖους Sof., *Ai.* 237; δύο ψυχᾶς Eur., *Alc.* 900; δύο ἄνδρας Xen., *An.* 4, 1, 12; δύο τέχνας Plat., *Gorg.* 464 b; δύοῖν ὀνόμασι Plat., *Pol.* 291 c.

⁵ Sfîrșitul secolului V î. e. n. V. K. Meisterhans, *op. cit.*, p. 161, § 81, 10.

și desinența $-\bar{\alpha}$ ca $\beta\omicron\rho\rho\bar{\alpha}\varsigma - \beta\omicron\rho\rho\bar{\alpha}$ (Thuc., 6, 2). Limba vorbită se pare că prefera $-\omicron\upsilon$, dovadă prezența în inscripții a acestei desinențe chiar la contrase: $\beta\omicron\rho\epsilon\upsilon\omicron$ (CIA 1, 321, 29, inscripție anterioară anului 409 î.e.n.). Până și numele proprii străine cu nominativul în $-\alpha\varsigma$ sint încadrate în inscripții în paradigma atică; astfel, într-un document oficial din sec. V—IV î.e.n., este atestat genitivul în $-\omicron\upsilon$ și nu în $-\bar{\alpha}$ ca $\text{Περδίκου, Ἀμύντου, Ἀρρύββου}$ ⁶. Dar așa cum în textele literare apar rare excepții de genitive în $-\alpha$, tot astfel într-o inscripție privată din sec. V î.e.n. este consemnat un genitiv în $-\bar{\alpha}$ al numelui unui atenian⁷. Din secolele IV—III î.e.n., masculinile cu tema în $-\bar{\alpha}$, în scrierile cu caracter popular, se confundă cu tmele în $-\epsilon\varsigma$, ca de pildă $\text{Καλλιᾶδης, -ους, Ἀντιφάτης, -ους Αλοχίνης, -ους}$ ⁸. În sec. II î.e.n., genitivul în $-\omicron\upsilon$ mai este preferat de Polibiu, la fel în sec. I î.e.n., de către Diodor din Sicilia. Strabon însă, și mai târziu Plutarh⁹, preferă desinența $-\bar{\alpha}$ la numele proprii.

Constatăm deci că desinența $-\bar{\alpha}$, chiar dacă este atestată excepțional în atica populară și cultă, nu mai este folosită în secolele următoare până la Strabon. Reluată, ulterior lui Strabon, de scriitori ca Plutarh, ea nu mai este sprijinită de textele populare și trăinicia ei este cu totul indoielnică. Prezența ei la geografii discutată, ca și mai târziu la Plutarh, s-ar putea justifica prin comoditatea morfologică pe care o oferă: ea menține în limitele declinării I nume străine care, oricum, se încadrează greu într-o paradigmă greacă; mai are apoi avantajul de-a fi existat odinioară, chiar restrâns, în dialectul atic, și, coincidând cu tema, de-a nu ridica dificultăți în flexiune. Curios apare la Strabon și un genitiv în $-\epsilon\omega$, de origine ionică. Astfel numele lui Ἰστασπης , cu tema în $-\epsilon\varsigma$ ¹⁰, comportă la Strabon desinența ionică $-\epsilon\omega$, $\text{Δαρείος ὁ Ἰστάσπεω}$ (VII 3, 14). Aceeași confuzie o face și Plutarh care îi acordă desinența $-\omicron\upsilon$ a masculinelor de declinarea I, Ἰστάσπου (*Alex. uirt.* 2, 8).

3. Numele contrase de declinarea I și a II-a prezintă la Strabon de asemenea unele perturbări față de normele atice. În general paradigma contraselor cu tema în $-\alpha$ se întilnește completă la singular, ca de pildă $\gamma\eta$, $\gamma\eta\varsigma$, $\gamma\eta$ (II 5, 5), $\beta\omicron\rho\rho\bar{\alpha}\nu$ (I 2, 9; I 2, 27), dar o dată cu pluralul încep anomaliile; alături de forma contrasă χαλκαῖ ὕδριαι (VII 3, 18), apare alta necontrasă $\text{ἐπιδορατίδες δὲ χάλκεαι}$ (III 3, 6); de asemenea τοὺς βορέας (VII 6, 1). În afară de aceasta, se întilnește o formă de acuzativ plural a substantivului $\gamma\eta$, *singulare tantum* în atica clasică¹¹: $\text{ὀπογραπτέον δὲ καὶ τὰς περιεχούσας γᾶς}$ (II 5, 26). Aceeași este situația contraselor cu tema în $-o/\epsilon-$. Paralel cu numele contrase ca ὁ πλοῦς (VI 3, 1), $\text{περίπλους, τοῦ παράπλου}$ (II 5, 5), ἐπίπλους (VI 3, 1), $\text{ὁ ῥοῦς, τὸν... ῥοῦν}$ (VII 6, 2), παλίρρους (I 2, 36), Strabon oferă și necontrase ca νόον (I 1, 16), Ποσειδῶν χάλκεος (VII 7, 2), ceea ce denotă că și această categorie morfologică era în dizolvare. Substan-

⁶ K. Meisterhans, *op. cit.*, p. 94. Vezi totuși W. Lademan, *De titulis atticis*, thèse, Bâle, 1915, p. 87 și urm., în care sint culese multe exemple din inscripții atice cu genitiv în $-\bar{\alpha}$.

⁷ K. Meisterhans, *op. cit.*, p. 93.

⁸ V. Herodot., III 70 Ἰστασπεος ; I 20, 9 Ἰστασπέι .

⁹ *Timaios*, 25.

¹⁰ Meisterhans, *op. cit.*, p. 93.

¹¹ Cu totul excepțional se întilnește γατ la Aristotel, *Probl.* 23, 29, γατν Eshil, *Persii* 736, γέων Herodot., 4, 198.

tivele πλοῦς și ῥοῦς, prin frecvența lor mare în limba unui popor de mari-nari, s-au menținut cu toată probabilitatea în uzajul curent neschimbate pînă pe timpul lui Strabon, dar categoria contraselor este mult restrînsă față de atică. Însuși substantivul ῥοῦς este adeseori substituit de Strabon cu ῥεῦμα (VI 2, 4; VIII, 8, 4; IX 2, 19 etc.) și chiar cu ῥεῖθρον (VI 2, 4), iar παλίρρους, cu παλίρροια (I 2, 36).

4. Printre cele mai neregulate forme flexionare ale aticei clasice eliminate în cursul perioadei κοινή sînt numele de declinare a II-a atică. În inscripțiile atice substantivul νεός este atestat pînă în 250 î.e.n.; de la această dată, cu o singură excepție înregistrată în sec. II într-un decret al Colegiului Dionysiaștilor, se întîlnește numai ναός. În epoca imperială, sub influența scriitorilor, sînt consemnate ambele forme, νεός și ναός¹². La Strabon numele de declinare atică apar totuși foarte des. Dar examinînd mai îndeaproape textul Geografiei constatăm că Strabon folosește de fapt numai două substantive cu flexiune atică, ὁ νεός și ἡ ἔως, și cîteva adjective care se repetă mereu. În afară de aceasta, paradigma flexiunii lor nu este completă; se întîlnesc mereu aceleași cazuri, mai cu seamă nominativul ὁ νεός (VII 7,6), εὐγεως χώρα (VII 4,4), λεπτόγεως (VI 3,6), acuzativul νεών (VI 2,5) și nominativ-acuzativul neutru πεδῖον εὐγεων (VII 4,4); rar se remarcă dativul ἄμα τῆ ἔω (VI 2,11), foarte rar genitivul ἐκ τοῦ Μίνω στόλου (VI 3,6), τοὺς μετὰ Μίνω πλεύσαντες (VI 3,2) și cu totul excepțional nominativul plural οἱ τε βόες οἱ μὲν ἄκρω (VII 3,18). Toate aceste exemple ar rămînea însă izolate, dacă nu s-ar întîlni la tot pasul substantivul ἔως. Atematic la origine de tipul αἰδώς, ἔως a trecut în atică la declinarea a II-a cu vocala lungă (creată prin scurtarea în hiat și trecerea la flexiunea tematică ἡώς—ἔως). De aci acuzativul singular are și forma ἔω, atematică, și ἔων, tematică. La Strabon se întîlnește frecvent prima formă, de pildă πρὸς ἔω (I 2,12; I 2,25; II 3,27; II 5,28). Inscripțiile ulterioare anului 363 î.e.n. oferă mai multe exemple de nume cu flexiune atică avînd acuzativul în -ω, ca ἄλω, ἔω, Ἡγεσίλω, Κέω, νεώ, etc. Aceasta a fost forma de acuzativ precumpănitoare la această categorie de nume pînă în epoca romană. În epoca imperială se revine la vechea formă în -ων: νεών¹³. La Strabon apar atît acuzative în -ων cît și în -ω; pentru ultima formă se întîlnește des ἔω, dar și altele ca πρὸς Ἄθω (VII fr. 35). Există însă dovezi, chiar la Strabon, că numele cu flexiune atică nu mai au suport real. Prezența la acest autor a unei forme arhaice, ionic-homerică, a substantivului ἔως, ἀπό τῆς ἡῶς (II 5,5) pune sub semnul întrebării trăinicia întregii paradigme. La aceeași concluzie duc și adjectivele compuse cu substantivul γῆ; ca εὐγεως, εὐγεων (VII 4,4) al cărui corespondent în atică este εὐγειος; în inscripții, din secolul III î.e.n., compusele cu -γεως au trecut la formele regulate în -γε(τ)ος ca Μεσόγειοι și Μεσόγειοι¹⁴. În sfîrșit, inconsistența flexiunii a II-a atică la Strabon o dovedesc și unele scăpări față de regulile clasice. Aceasta este situația formelor de acuzativ λαόν (VII 7,1), față de aticul λεών, Ἀρκεσίλαον (I 2,2), față de aticul Ἀρκεσίλω, sau de nominativ Μενέλαος (I 1,16), față de aticul Μενέλεως.

¹² K. Meisterhans, *op. cit.*, p. 99 și 100, § 47, 13.

¹³ K. Meisterhans, *op. cit.*, p. 101, § 47, 20.

¹⁴ K. Meisterhans, *op. cit.*, p. 100, § 47, 18 V. și CIA II, 602—603 din 270 î. e. n.

5. Multe abateri de la paradigmele atice se constată la Strabon în categoria numelor atematice. Un prim exemplu îl oferă substantivul ἄστν, care prezintă forma de genitiv ἄστεος (IX 1,15, de două ori), față de atic. ἄστεως. Forma atestată de Strabon nu mai comportă metateza cantității, comportându-se ca adjectivele cu aceeași temă (ἡδύς, ἡδέος). Această încadrare în sistemul adjectivelor, cu toate că reprezintă o regularizare, nu-și găsește sprijin în limba vorbită. Inscricțiunile din sec. IV î.e.n., pînă în a doua jumătate a secolului I î.e.n., înregistrează statornic genitivul ἄστεως¹⁵. La fel stau lucrurile în epoca imperială¹⁶, ceea ce denotă că forma prezentă la Strabon este creată pe cale livrescă. Același substantiv comportă la autorul nostru un nominativ-acuzativ plural necontras ἄστεα (I 1,16) și nu ἄστη ca în atică, ceea ce aduce încă o dovadă despre tendința de evitare a contracției ε + α în κοινή, așa cum se constată și la temele în -α, χάλκεια.

Substantivul υἰός, cu aceeași temă ca ἄστν, era heteroclit în atică, avînd și flexiune atematică υἰός, υἰέος, și tematică υἰός, -οῦ. La Strabon se întregistrează numai varianta tematică, de pildă Σεγέστου υἰός (VII 1,4), υἰοῦ δ'όντος (V 3,2). Inscricțiunile dovedesc că flexiunea atematică a substantivului υἰός a fost părăsită din 350 î.e.n.¹⁷; prin urmare Strabon în această privință se conformează uzajului cotidian.

Substantivul γραῦς, un tip morfologic izolat și în atică, a trecut la Strabon în categoria temelor în -α, astfel τρεῖς γραῖαι (VII 7,12; VII fr. 1 a), față de atic. γράες, τὰς γραῖαις (VII fr. 1 a și 2), față de atic. τὰς γραῦς. Deși inscripțiile atice nu ne lămuresc în această privință, Strabon înregistrează fără îndoială o formă morfologică în vigoare în limba curentă a epocii. Trecerea acestui tip flexionar cu totul izolat la categoria temelor în -α convine întru totul tendințelor sistematizatoare ale limbii κοινή¹⁸.

6. Frapant este în textul Geografiei și numărul exagerat al comparativelor contrase, cum sînt κατὰ πλείω (I 1,15), τὸν μὲν πλείω λόγον (I 1,9), πλείω ὄντα (I 2,22), τοιαῦτα πλείω (VIII 7,1), πλείω μικρὰ ἔθνη (IV 6, 6), τοὺς πλείους (II 4,3 și 4), τὰ ἄθλα μείζω (I 1,17), μείζω (VI 3,10), χειρῶ, ἀμείνω (VI 2,7) etc. În atica clasică comparativele contrase se folosesc foarte restrîns. Fiind forme aberante, s-ar putea interpreta ca imitații ale dialectului atic, dacă inscripțiile nu ne-ar edifica asupra situației; ele atestă larga dezvoltare pe care a luat-o în κοινή această categorie morfologică; între anii 440—100 î.e.n., raportul între terminațiile contrase, zise și scurte, ale comparativului, -ω, -ους, și cele lungi, -ονα, -ονες, -ονας este de 18 : 1¹⁹. Iată deci că și în acest caz Strabon se conformează limbii vorbite.

7. Pronumele demonstrative οὗτος și ὅδε sînt atestate ambele la Strabon, ultimul însă mult mai rar. Ele sînt folosite chiar cu aceeași distincție ca în atică, οὗτος referindu-se la ceea ce s-a vorbit, ὅδε, la ceva despre care va veni vorba. De pildă : ὅτε Πίνδαρος ἐπακολουθῶν τοῦτοις εἶργκε τὰδε (VI 2,4) „Iar Pindar, de acord cu acestea, a spus următoarele” și

¹⁵ V. CIA II 167, 76 din anii 307—300 î. e. n.; CIA II 481, 51 din 48—42 î. e. n.

¹⁶ V. CIA III 5, 5, K. Meisterhans, *op. cit.*, p. 108, § 53, 1.

¹⁷ K. Meisterhans, *op. cit.*, p. 113, § 56, 14.

¹⁸ V. și atematic. ὄρνις devenit tematic ὄρνεα (VII fr. 1 a), întilnit și la Homer.

¹⁹ K. Meisterhans, *op. cit.*, p. 119, § 58, 16.

urmează versurile poetului. Alt exemplu: τήνδε τήν πλευράν... τήν ἀπό Σουνίου μέχρι Ἴσθμου (IX 1,2) „*această coastă... de la Sunion pînă la Isthm*”. Dar cum pronumele ὅδε era ieșit din uz pe vremea sa, Strabon care-l folosește uită să aibă permanent în vedere această distincție. El încalcă des regula clasică, așa cum se întîmplă în exemplul următor: προσελήφθω καὶ ταῦτα ὅτι Ῥωμαῖοι... διετέλεσαν σοφρώνως (VI 4,1) „să se adauge și *acestea* (adică cele ce urmează) anume că romanii s-au guvernat cu înțelepciune”. Greșeala lui Strabon de a fi întrebuițat aici pronumele ταῦτα în locul lui τάδε este o scăpare firească, deoarece în limba lui curentă pronumele ὅδε era inexistent.

8. Verbul oferă de asemenea unele abateri de la normele clasice. Se constată în primul rînd tendința de trecere a verbelor atematice la tematice, mai cu seamă la verbele create cu sufixul -νυ-, astfel: δεικνύουσιν (I 1,20; VIII 4,5). Acest transfer s-a efectuat în unele cazuri prin substituirea sufixului -ι-, lui -νυ-, ca în συμπήγεται (VII 3,18), creat din *συμπηγ-ι-εται în loc de συμπηγ-νυ-ται; ῥήττονται (VII 3,18) format din *ῥηγ-ι-ονται, în loc de ῥηγ-νυ-νται. Varianta tematică a ultimului verb (ῥήττονται) lipsește din dicționarul grec al lui Ch. Bailly. Limba vorbită κοινή înregistrează aceeași tendință: στρωννύναι a devenit στρωννύειν între 200–150 î.e.n., ὀμνύναι este înregistrat ca ὀμνύειν din 48 î.e.n. pînă în 117 e.n.²⁰

9. Extinderea temei prezentului la aorist în cazul verbelor supletive constituie o flagrantă încălcare a regulilor clasice comise în textul Geografiei. Astfel verbul ὁράω are la Strabon infinitivul aorist πασι ὁσαθῆναι (VI 2,11) și nu ὁραθῆναι ca în atică. Verbul λέγω numai excepțional se întîlnește în textul Geografiei la forma de aorist pasiv suppletiv ἐρρήθηγν, ca τὸ δ'οὔτω ῥηθέν (IX 2,32); în mod regulat și frecvent acest tip de aorist se construiește pe tema prezentului, ca λεχθεῖσαν (VII 4,4), τῆς ἄρτι λεχθείσης (VII 3,7), ἡ λεχθεῖσα ἄκρα (VII fr. 52), λεχθεῖσαν (VIII 4,5), τῆς λεχθείσης (IX 1,3), τήν λεχθεῖσαν (IX 1,4), τοῖς λεχθεῖσιν (II 5,3), ἐν τῷ λεχθέντι (II 5,6), λεχθέντων... μερῶν (II 5,24), τοῦ λεχθέντος (VII 3,17), λεχθῆναι (VII 4,5; IX 1,3). Inscripțiunile atice atestă astfel de forme, ceea ce înseamnă că ele figurează în limbajul curent²¹.

De altfel sufixul -θη- capătă o largă utilizare la Strabon. De pildă verbul γίγνομαι, care nu comportă aorist în -θη- în atică, este înregistrat la autorul nostru sub forma πολέμου γεννηθέντος (VI 3,2), atestată și la alți scriitori tîrzii ca Polibiu, II, 67; 5, 22, Diogenes Laertios, IX 7,7 etc.

10. Aoristele radicale tematice și atematice, deși bine păstrate la Strabon ca și în limba vorbită, înregistrează totuși primele încercări de trecere la aoristul sigmatic. Scăpări ca οὐδ'εἰ παρελείψαμεν (VI 3,10), deși cîteva rînduri mai jos se întîlnește același verb la aoristul radical tematic, οὐδὲν ἂν παραλίπομεν, sînt dovezi grăitoare. Ținînd seama că ultimul tip de aorist se află aci la modul optativ abandonat de κοινή, putem bănuși că și sistemul de aoristului radical începe să fie perturbat prin substituiri cu tipuri de aorist mai regulate, cum este aoristul sigmatic. Inscrip-

²⁰ K. Meisterhans, *op. cit.*, p. 154, § 74, 14–15.

²¹ K. Meisterhans, *op. cit.*, p. 150, § 70, 7.

țiile atice nu atestă astfel de substituiri ²². Cu toate acestea pare neverosimilă presupunerea că Strabon a creat un aorist în sigma în locul aoristului radical pe cale livrescă, ci mai degrabă reflectă limba vorbită.

Sprînjit de paradigma aoristului sigmatic, verbul supletiv φέρω prezintă la Strabon forma de aorist radical în -α, ca μετενέγκασθαι (VIII 7,1), mai rar folosit în atică decât corespondentul său tematic. Inscriptiile atice dovedesc că acesta este tipul de aorist care tinde să se impună de la mijlocul secolului IV î.e.n. ²³.

11. Unele modificări de structură prezintă la Strabon și timpurile secundare. Astfel, sint atestate cel puțin trei forme de mai mult ca perfect fără augment. Una din ele este ἐκβεβήκασαν (I 2,13), în care prefixul ἐκ- camuflează absența augmentului. Dar structura se repetă și la alte verbe cu alte prefixe, ca de pildă καταπεφύγασαν (VIII 7,4) ceea ce denotă că nu este o scăpare întâmplătoare; ca în cazul precedent, desinența este secundară, dar augmentul lipsește din fața reduplicării. Aceeași structură se constată și la mai mult ca perfectul verbului ἴστριμι. Față de forma atică εἰστήκει < *ἐ-σε-στᾶ-κ-ει, Strabon scrie ἐστήκει (VIII 7,2), deci numai reduplicarea *σε-στᾶ-κ-ει, fără augment. După aceste exemple s-ar putea presupune că pe vremea lui Strabon augmentul începe să devină facultativ, cel puțin la timpurile create pe tema perfectului. Dar inscripțiile atice tîrzii nu îndreptățesc această presupunere; augmentul este bine păstrat și la temele de perfect ²⁴.

12. Persoana a treia plural comportă în greaca veche, privită în totalitatea dialectelor sale, cele mai variate și mai neregulate forme. O tendință de regularizare a acestei categorii se observă atît la Strabon cît și în inscripțiile atice. Astfel verbul ἐπειμι are la Homer forma de imperfect ἐπίϊσαν (Od. XI 233); în atică, prin contractie, s-a ajuns la ἐπῆσαν. Forma corespunzătoare la Strabon este ἐπήσαν (VI 2,4), creată prin analogie cu mai mult ca perfectul, de pildă, ἐλελύκασαν. Aceeași sistematizare prezintă și mai mult ca perfectul verbului οἶδα; față de aticul ῆσαν, la Strabon apare ῆδειςαν (VII 3,7), creat prin extinderea temei singularului ῆδει, la plural ῆδει-σαν. Inscriptiile atice ne edifică mai puțin asupra categoriei gramaticale în discuție; ele înregistrează însă o extindere a desinenței -σαν la persoana a III-a plural a imperativului, ca ἔστωσαν (CIA II 624, 12.15, sec. II î.e.n.), -λλέσθωσαν (CIA II 476,6 sec. II—I î.e.n.) ²⁵, care nu-i este străină lui Strabon, ca de pildă ἔασθωσαν (VII 3,1) față de aticul ἔασθων.

13. Scăpările lui Strabon apar și mai flagrante în folosirea prepozițiilor. Acestea, deși neschimbate în repertoriul lor, exprimă uneori un alt raport decât cel obișnuit în atică sau intră într-o altă unitate sintagmatică. Ne oprim asupra celor mai semnificative cazuri.

Prepoziția ἐν „în”, construită cu dativul, se întilnește în sintagme inuzitate în atică. Astfel ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἧ τε Θυνιάς, τῶν Ἀπολλωνιατῶν χώρα

²² K. Meisterhans, *op. cit.*, p. 146, § 66.

²³ K. Meisterhans, *op. cit.*, p. 146, § 66, 6. Ar mai fi de semnalat un aorist conjunctiv atematic al verbului τῖθημι ἧ: ἐκ' ἄν περιθῆται (VI 3, 2), față de aticul περιθῆται < *θῆ-ηται; accentul retras trădează părăsirea formei de către limba vorbită și reluarea ei în scris după ce conștiința contractiei s-a pierdut, cînd s-a putut accentua pe silaba antepenultimă ca orice verb regulat.

²⁴ K. Meisterhans, *op. cit.*, p. 134 și urm., § 62.

²⁵ K. Meisterhans, *op. cit.*, p. 133, § 61, 11, subsol c.

(VII 6,1) „în acest interval se află Thynias, un teren al apoloniaților”. Locuțiunea ἐν τῷ μεταξύ, deși foarte limpede, era neobișnuită în atică. Platon, de pildă, redă același raport astfel: μεταξύ τούτων ἀμφοῖν ἐν μέσῳ ὄν (Republica, 583 c). Expresia, după cum se poate observa, are mare mult mai simplificată la Strabon. Ea presupune pe lângă articolul τῷ substantivul διαστήματι, ceea ce face ca μεταξύ să aibă rol de adverb. Strabon folosește și expresia întregă: ἐν τῷ μεταξύ δὲ διαστήματι τῷ ἀπὸ Καλλάτιδος εἰς Ἀπολλωνίαν Βιζόνῃ τε ἐστίν (VII 6,1) „în intervalul de la Callatis pînă la Apollonia se află Bizone”.

În altă expresie: ἐν μεγάλῳ γὰρ τίθενται (I 1,16) „ei fac mare caz de”, „apreciază mult” — este o expresie tîrzie, întîlnită ca atare, destul de des, la Polibiū (ca în III 97,4), dar inexistentă aidoma în atică; în acest dialect, în special περὶ cu genitivul exprimă sensul în discuție: περὶ παντὸς ποιεῖσθαι (Xen., Cyr. 1,41). Strabon are și el o sintagmă similară creată cu prepoziția περὶ, dar în corelație cu verbul τίθεναι și nu ποιεῖσθαι: περὶ παντὸς τίθεσθαι, (VIII 3,8).

Prepoziția περὶ „în jurul” exprimă, printre altele, aproximația, de obicei în corelație cu nume de cantitate. La Strabon, prepoziția se întîlnește construită cu nume de persoane și exprimă aproximația în privința acestora, ca πρὸς τε τοῖς Σκύθασι ἐπολέμει Σκίλουρον τε καὶ τοὺς Σκιλοῦρου παῖδας τοὺς περὶ Πάλακον (VII 4,3). Ediția F. Didot traduce pasajul: „Scythis bellum intulit, qui erant sub Sciluro Scilurique filio Palaco huiusque fratribus”. Pentru că, din fiii lui Scilurus, Palacus a rămas cunoscut, ceilalți, fiind anonimi, sînt vizați prin formula οἱ περὶ Πάλακον, care aici nu înseamnă „cei din jurul lui Palacus”, ci „acei fii ai lui Scilurus în mijlocul cărora se află cunoscutul Palacus”. Un alt exemplu: ἐμοναρχεῖτο δέ... ὑπὸ δυναστών τῶν περὶ Λεύκωνα καὶ Σάτυρον καὶ Παιρισάδην αὕτη τε καὶ αἱ πλυσίόχωροι κατοικίαι (VII 4,4) „acest oraș și toate localitățile vecine au fost guvernate de dinastii ca Leucon și Satyros și Pairisades”. În Didot: ... unius dominio paruerunt, ueluti Leuconis, Satyri, Pairisadae”. E limpede că περὶ aici redă aici aproximația și o referință cu titlu de exemplu și nu se referă la suita acestor personaje, cum am fi înclinați să interpretăm expresia după regulile clasice.

O relație neobișnuită exprimă la Strabon prepoziția μετά cu acuzativul, care în dialectul atic înseamnă „după”. Iată un exemplu: νύκτωρ μὲν οὖν καὶ φέγγη φαίνεται λαμπρὰ ἐκ τῆς κορυφῆς, μεθ' ἡμέραν δὲ καπνῷ καὶ ἀγλῦι κατέχεται (VI 3,8) „noaptea se văd flăcări strălucitoare din vîrf, iar în timpul zilei acesta este acoperit de fum și de ceață”. Expresia pare obișnuită, deoarece se mai întîlnește, de pildă τὸ μεθ' ἡμέραν γεφυρωθὲν μέρος νύκτωρ ἐνεπίμπρασαν (VII 4,7) „partea podită în timpul zilei o incendiau noaptea”. Aceeași expresie apare și la Herodot οὐ νυκτὸς, ἀλλὰ μεθ' ἡμέραν (II 150) „nu noaptea, ci ziua”. Euripide o atestă de asemenea (Bacch., 485), dar cu totul excepțional. Fiind vorba de poezie, nu există nici o garanție că s-a folosit în atica vorbită. În proza cultă lipsește.

Prepoziția παρά cu acuzativul exprimă în atică, printre altele, sensul de opoziție „contrar”. Strabon o folosește cu această accepțiune (παρὰ τὴν ἀπάντων δόξαν, VI, 4,2, „contrar opiniei generale”), dar și cu sensul opus „potrivit cu, conform cu”, străin de atică. Astfel τρίτον δὲ τὸ πολλαῖς ὑποπεπρακέναι διαφοραῖς ἀέρων..., παρ' ἄς καὶ ζῶα..., πλείστην ἐξάλλαξιν ἔχει (VI 4,1) „al treilea avantaj (al Italiei) este faptul

că ea cade sub climate mult variate..., *potrivit căroră și animalele... prezintă foarte mari deosebiri*".

Prepoziția *πρός* are o foarte largă utilizare la Strabon. Adesea ea apare ca un pleonasm, de pildă în următoarea frază: *καὶ πάντες δὲ πρὸς ἅπαντας μάλιστα περὶ τῶν διαστημάτων οὐχ ὁμολογοῦσι πρὸς ἀλλήλους* (VI 6,10) „și toți *față de toți* (adică priviți în general) nu sînt de acord *între ei*, mai cu seamă în legătură cu distanțele". O inovație față de dialectul atic prezintă Strabon în utilizarea prepoziției *πρός* cu acuzativul în accepțiunea „față de”, „spre deosebire de”, „în raport cu”. De exemplu: *φυλάττοντες τὴν αὐτονομίαν... πρὸς τε τοὺς ἄλλους Ἕλληνας καὶ πρὸς τοὺς τῶν Μακεδόνων βασιλέας* (VIII 5,5) „păstrîndu-și autonomia *față de alți eleni și față de regii* macedonenilor”. Sau: *πρὸς τε τοὺς ἐκτὸς ἀμαχοὶ εἰσι καὶ ἀνίκητοι* (VII 3,9) „*în raport cu cei din exterior*, ei erau inexpugnabili și invincibili”. Sau: *πρὸς μεντοι συντεταγμένην φάλαγγα... τὸ βάρβαρον φῦλον ἀσθενές πᾶν ἐστί* (VII 3,17) „*față de (spre deosebire de)* o falangă compact rînduită..., întreaga liotă barbară este slabă”.

Încă o locuțiune prepozițională: *μεταξὺ δ'εὐθὺς ἀπὸ Γαργάρου* (VII 3,11) „*imediat în continuare de la Gargaros*”. Sensul nou pe care-l are *μεταξὺ* în acest pasaj, „în continuare”, devine obișnuit în scrieri abia de la Noul Testament (sec. II e.n.). Cu siguranță însă, el era folosit în limba vorbită cu cel puțin un secol mai înainte, de vreme ce apare și la Strabon.

Din datele examinate mai sus observăm că inovațiile efectuate de *κοινή* pătrund și în limba unui scriitor aticizant, cu toate eforturile acestuia de a păstra intacte formele atice. Faptul este cu atât mai semnificativ cu cît este vorba de morfologie, un compartiment al limbii rezistent față de inovări. În privința aceasta, constatăm la Strabon trei situații:

1. Încercări de conservare a vechilor forme atice ca dualul *ἄμφω, ἀμφοῖν*, numele contrase de declinarea I și a II-a, cum sînt *γῆ, χαλκῆ, χαλκαῖ, βορρᾶς, ῥοῦς, πλοῦς* etc., numele de declinarea a II-a atică, de pildă *νεῶς, ἔως, ἄκερφ* etc.

2. Prezența unor forme morfologice a căror inconsistență reală se trădează ușor. Este vorba de hibrizi atici, de hiperaticism, de unele scăpări afă de normele clasice, cum sînt:

a. hibrizi morfologici creați de scriitorii aticizanți, utilizați aparte de Strabon, ca formele tirzii de dual ale numeralului *δύο*: *δυσῆν* pentru genitiv, *δυσί* pentru dativ, sau forme morfologice rare în atică, inuzitate în *κοινή*, ca de pildă genitivele masculine de declinarea I, în *-α*: *Βοιρεβιστᾶ, Ἀννιβᾶ, Εὐρώτᾶ* etc.

b. hiperaticism de felul adjectivelor *εὐγεως, εὐγεων*, cu flexiune atică, deși în acest dialect ele au declinarea regulată a temelor *ο/ε, εὐγειος, -ον, λεπτόγειος, -ον*; un plural contras al unor nume *singularia tantum* în atică, de pildă *τὰς γᾶς*.

c. scăpări față de regulile atice, reprezentate de unele dublete morfologice, ca numele contrase din atică, alături de necontrase din *κοινή*, cum sînt *χαλκαῖ, ῥοῦς* concomitent cu *χίλκααι, νόος*; sau numele cu

flexiune atică νεός, Μενέλεως, ἔως și în același timp Μενέλαος, Ἀρχεσίλαος, λαός etc., cu flexiunea regulată a temelor o/e cum s-au transformat în κοινή.

d. corespondente derivate folosite concomitent cu o formă morfologică atică, de pildă ρεῖθρον, ρεῦμα, παλίρροιαι alături de ροῦς, παλίρρους.

e. sfera restrînsă de utilizare a formelor atice; adeseori forma atică este o rămășiță a unui sistem dispărut, fiind cu totul izolată la Strabon; astfel declinarea a II-a atică este reprezentată de fapt de numele νεός și ἔως, iar dualul atic, de pronumele nehotărît ἄμφω.

3. Conformare întru totul limbii κοινή. Acesta este cazul, de pildă, al pasivului în -θη- al verbului λέγω, construit pe tema prezentului, ἐλέχθη, care a înlăturat complet aoristul supletiv din atică ἐρρήθη; de asemenea, Strabon folosește ca în κοινή aoristul pasiv ὀραθῆναι, creat pe tema prezentului ὀράω, în detrimentul corespondentului atic supletiv ὀφθῆναι. În aceeași situație se află formele verbale tematice, derivate de la atematica din atică, de pildă δεικνύουσι pentru δεικνύασι, ῥήττονται, față de aticul ῥήγνυνται, πῆττονται, față de aticul πῆγνυνται. Potrivit uzajului limbii κοινή sînt și numeroasele forme scurte de comparativ întîlnite la Strabon, ca πλείω, μείζω, πλείους etc.

Cît privește prepozițiile, Strabon folosește același sistem ca atica, dar nu este străin de inovările etapei κοινή. Astfel unele prepoziții exprimă relații noi, ca de pildă παρά cu acuzativul, „conform cu”, confundîndu-se astfel cu κατά și același caz, cu care intra în opoziție în atica clasică. Un alt exemplu îl oferă μετά cu acuzativul, exprimînd un raport de coincidență „în timp ce” la Strabon, față de anterioritate „după ce” din atică. Alte prepoziții intră în expresii noi, avînd și sensuri diferite de atică. Unele din acestea constituie locuțiuni prepoziționale care, față de normele atice clasice, sînt adevărate barbarisme. Cel mai grăitor exemplu în acest sens îl constituie μεταξὺ εὐθὺς ἀπό construit cu genitivul.

Numeroasele abateri de la normele atice înregistrate la un scriitor aticizant cum este și Strabon, și încă în morfologie, domeniu mult mai conservator decît celelalte compartimente ale limbii, îndreptățesc, credem, pe de-a-ntregul presupunerea că în limba vorbită a secolului I ele erau mult mai frecvente, că multe din scăpările lui Strabon erau reguli în limba curentă.